

**FLICKOR OCH UNGA KVINNORS
BEHOV AV SKYDD VID HOT
OM HEDERSRELATERAT VÅLD**

FÖRORD

Ett viktigt regeringsuppdrag är nu slutfört. Hedersrelaterat våld mot flickor och unga kvinnor är kartlagt i Västernorrland. Även om de uppdagade fallen är få och även om hedersrelaterat våld fördöms av merparten av alla kulturer är varje fall av våld ett för mycket. I denna rapport lyfts behovet av samarbete och kunskap fram i syfte att upptäcka och förhindra denna problematik.

Arbetet med att motverka hedersrelaterat våld ska ses som en del av arbetet som rör våld mot kvinnor generellt och de åtgärder som krävs för att utveckla jämställdhet.

Den kartläggning som nu redovisas är en viktig del av det fortsatta kvinnofridsarbetet i länet och en del i en integrationsprocess som, när det fungerar väl, förebygger våld.

Alla goda krafter behövs i gemensamma ansträngningar för att underlätta ett inträde i samhälls- och arbetslivet för våra nya medborgare.

Länsstyrelsen vill i samverkan med kommuner, arbetsplatser och organisationer stödja detta arbete.

Gerhard Larsson
Landshövding

Birgith Molberg
Avdelningschef

INNEHÅLLSFÖRTECKNING	SIDA
FÖRORD	2
SAMMANFATTNING	4
UPPDRAGET	5
BAKGRUND	5
• Uppdragets bakgrund	5
• Hedersbegreppet	5
• Integration	6
• Sammanfattande resultat av de tre storstadslärens kartläggning	7
• Övriga läns kartläggning	7
• Västernorrland	7
KARTLÄGGNINGEN	8
• Metod	8
• Deltagande	9
• Bortfall	9
• Antal utsatta och behov av åtgärder	9
• Förebyggande och långsiktigt behandlingsarbete	9
• Möjligheter och styrkor	10
• Utbildningsbehov och kompetensutveckling	10
• Behov av skyddat boende och samverkan	11
• Intervjuredovisningar	12
• Övrigt som gjorts som del av kartläggningsarbetet	16
• Övergripande samlad resultatbedömning	17
ORGANISATION OCH AKTIVITETER	17
• Styrning	17
• Kartläggning	17
• Kontaktnät	17
• Samverkan	17
• Övriga aktiviteter	18
FÖRSLAG TILL FORTSATT REGIONALT OCH LOKALT ARBETE	18
EKONOMI	19
LITTERATURFÖRTECKNING	20

BILAGOR	NUMMER
Följebrev och enkät	1
Inbjudan till rundabordssamtal 18.12.2003	2
Inbjudan till seminarium 20.2.2004, program och deltagarförteckning	3
SÄRTRYCK	
Familjens heder och kvinnor	4

SAMMANFATTNING

På uppdrag av regeringen har behovet av skyddat boende för flickor och unga kvinnor som utsätts för hedersrelaterat våld kartlagts. Kartläggningen genomfördes från november 2003 till februari 2004 genom enkäter, intervjuer och samtal med skolhälsovården, socialtjänsten, polisen, kvinnojourerna med flera.

Resultatet visade att det är få fall av våld i länet som kan relateras till hedersbegreppet. Av de nio fall som uppdagades under 2003 är sex flickor/-unga kvinnor under och tre över 18 år. Endast fem ärenden anmäldes till socialtjänsten. Ett av fallen ledde till ett akut omhändertagande.

Det vanligaste sättet att få kännedom om hot och våld är att de unga kvinnorna uppsöker skolhälsovården och berättar om sina problem. I vissa fall har läraren varit behjälplig, i andra fall har någon kamrat givit stöd. Skolhälsovårdens representanter uppger att såväl familjerna som flickorna i huvudsak känner tillit till kuratorer och skolsköterskor. Däremot finns en avvaktande hållning till socialtjänsten och polisen.

När det gäller både det förebyggande arbetet och behandlingsarbetet betonar de tillfrågade vikten av samarbete mellan alla aktörer som kan komma i kontakt med kvinnor som kan utsättas för hedersrelaterat våld. Samarbete bör enligt de svarande ske över organisationsgränser och tillsammans med frivilligorganisationer. Det framkommer tydligt i kartläggningen att kvinnojourerna är viktiga samarbetspartners, på grund av deras goda kunskaper och stora erfarenheter av att arbeta med våldsutsatta kvinnor. Behovet av stöd och mer resurser, exempelvis i form av utbildning och kompetensutveckling påtalas för att tidigt kunna upptäcka flickornas utsatthet. Alla som deltagit i kartläggningen har uttryckt att det sannolikt finns ett mörkertal och dolda behov.

De tillfrågade anser att det går att ordna skyddat boende om behov uppstår. Däremot behövs ett bättre samarbete mellan kommunerna och ibland över länsgränsen för att bereda flickorna stöd och hjälp. Den redovisade kartläggningen utgör ett av underlagen för fortsatt utvecklingsarbete i länet när det gäller att förebygga våld mot kvinnor.

Kartläggning och analys av flickors och unga kvinnors behov av skydd vid hot om hedersrelaterat våld

UPPDRAGET

Regeringen har uppdragit åt samtliga länsstyrelser att

- kartlägga och analysera behovet av skyddat boende för flickor och unga kvinnor som riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld.

BAKGRUND

Uppdragets bakgrund

Regeringen har sedan några år särskilt uppmärksammat den utsatta livssituation som flickor i patriarkala familjer befinner sig i. Genom arbetet inom regeringens *Nationella Råd för Kvinnofrid* samt via särskilda kunskapsseminarier har regeringen inhämtat kunskap om de svårigheter som möter flickor när de exempelvis vägrar samtycka till arrangerade äktenskap eller väljer att leva sitt liv som andra ungdomar.

Såväl på kort som lång sikt krävs i första hand ett fortsatt arbete med fokus på mäns våld mot kvinnor. Dock finns det i detta sammanhang ytterligare en dimension; de flickor och kvinnor som väljer att bryta från en familj med patriarkala sedvänjor blir helt ensamma. Ofta väljer familjemedlemmar och släktingar att helt isolera den unga kvinnan. Därefter vidtar inte sällan såväl psykiskt som fysiskt våld som utövas av anhöriga. Detta ställer frågan om skyddat boende i fokus (*Regeringsbeslut 2003-06-10*).

Det är primärt kommunernas ansvar att tillhandahålla skyddat boende. Det är emellertid svårt att bedöma hur stort behovet av platser i skyddat boende är lokalt. Samtidigt är det viktigt att inrättade platser inte står tomma. Regeringen anser därför att ett särskilt stöd till kommunerna för att starta detta slag av skyddat boende i första hand bör riktas till länsstyrelserna i de tre storstads-länen, där ett stort behov har konstaterats och där det därför finns goda förutsättningar för att upprätthålla en hög kompetens. Vid behov bör boendeplatser i storstads-länen kunna erbjudas kommuner i andra län. Länsstyrelserna i de tre storstads-länen kommer även att kunna utgöra ett stöd för andra länsstyrelser i frågor som gäller rådgivning, information, utbildning och erfarenhets-spridning. Det är i detta sammanhang viktigt att kunskap som finns hos frivillig-organisationer, som exempelvis kvinnojourer tas tillvara.

Hedersbegreppet

I östra delen av Medelhavet och områdena som sträcker sig österut till centrala Asien och Indien innefattar begreppet heder – förutom egenskaper som ärlighet och trovärdighet – även ett genusperspektiv. För kvinnor betyder det kyskhet och lydnad. För män betyder det förmågan att skydda sina kvinnors kysk-

het och att försörja dem. En hederlig familj består av kyska kvinnor och hårt arbetande, konservativa, ärliga män (*Koçturk – Runefors*).

Unni Wikan, professor i socialantropologi vid Oslo universitet, har i sin bok *En fråga om heder* visat på att det finns ett hedersbegrepp som hyllar människovärdet. Det finns i många samhällen, också utanför den västerländska kulturkretsen. Hon vill visa hur heder – i ordets bästa bemärkelse – upprätthålls och tillämpas av män och kvinnor i många samhällen, också samhällen som vi skulle beteckna som traditionella. Våld och hot mot unga människor som vägrar ingå tvångsäktenskap skulle väcka lika mycket avsky och fördömande i många kretsar, både i Skandinavien och i länder utanför Europa. Det gäller såväl bland muslimer, hinduer och buddister som bland kristna.

Hedersbegreppet har olika innehåll och tillämpas olika hos skilda folkgrupper i världen. Författaren undviker medvetet att använda begreppet ”kulturer” eller ”samhällen”. ”Sådana formuleringar kan lätt skapa intrycket av att alla individer inom en kultur eller ett samhälle skulle reagera likadant. Så är det inte. Att döda en dotter, syster eller hustru för att rentvå sig från skam hon dragit över familjen hör till sällsyntheterna också i samhällen där hedersmord är en tradition. Man hittar andra mindre brutala lösningar” (*cit*at).

Integration

För familjer och enskilda individer som av olika skäl lämnar sitt hemland startar en förändringsprocess som kommer att påverka såväl individen som familjesystemet i sin helhet (*Socialstyrelsen 2002*). Bland de familjer som invandrat till Sverige finns en grupp, med en traditionell patriarkal familjestruktur, med en tydlig hierarki där pappan och familjens/släktens män står överst och kvinnorna befinner sig nederst, där pojkarna har större rättigheter och frihet än flickor (*AL-Baldawi 1998*).

När dessa familjer kommer till ett nytt land, har tre olika sätt att anpassa sig och forma familjestrukturerna kunnat urskiljas:

1. att behålla den traditionella, patriarkala familjestrukturen
2. att försöka anpassa och integrera sig i det nya samhället
3. att bryta med sin gamla kultur för att skapa en ny familjestruktur (integration), liknande den som dominerar i det nya landet (assimilation).

Integrationsprocessen går olika fort för familjemedlemmarna. De familjer som valt att hålla fast vid det traditionella, patriarkala familjemönstret får med tiden allt svårare att fungera.

Avgörande faktor för om en familj ska lyckas eller inte i det nya landet är integrering, arbete, bostadsförhållanden, kvantitet och kvalitet på sociala kontakter med det civila majoritetssamhället och andra invandrargrupper (*Kamali i LST Skåne 2002*).

Diskrepansen är stor mellan de värderingar och normer flickor från patriarkala familjestrukturer möter i hemmet i förhållande till skolan och majoritetssamhället.

Sammanfattande resultat av de tre storstadslänens kartläggning

Kartläggningen som gjordes i de tre storstadslänen visade att 300-400 flickor och unga kvinnor sökt myndigheternas skydd på grund av hot och våld av sina anhöriga. Det visade sig också finnas stora brister när det gäller att tillgodose behovet av skyddat boende. Vidare visade kartläggningen att det behövs såväl utbildning av personal som kommer i kontakt med problemet som samordning av insatser. Det behövs också ett fungerande nätverk mellan olika myndigheter, trossamfund och frivilligorganisationer för att lösa praktiska problem och driva ett informations- och attitydpåverkande arbete.

Resultatet från storstadslänens kartläggning har lett till ett intensifierat arbete för att lösa problemet med skyddat boende och stöd för de utsatta grupperna.

Dessutom används storstadslänens kunskap och erfarenheter i kartläggningsarbetet i övriga län.

Övriga läns kartläggning

Alla länsstyrelser ska fram till den 1 april 2004 kartlägga och analysera behovet av insatser i respektive län. Länsstyrelserna i Stockholm, Skåne och Västra Götaland ska gemensamt svara för en samlad rapport till regeringen om samtliga länsstyrelsers insatser och behov.

Vid ett informationsmöte informerades storstadslänen om uppdraget, hur det skulle genomföras och vilka län som de olika storstadslänen skulle samarbeta med. För Västernorrlands del kom samarbete att ske med - förutom Stockholms län - Gotland, Södermanland, Uppsala, Västerbotten och Norrbotten.

Västernorrland

Västernorrland har cirka 245 000 invånare bosatta i sju kommuner. Var sjuttonde västernorrlänning har utrikes bakgrund. Utrikes bakgrund definierat som att man är född utomlands eller har utrikes födda föräldrar. I riket har var sjunde person utrikes bakgrund.

Vid årsskiftet 2002/2003 fanns i Västernorrland 7 121 män med utrikes bakgrund, vilket motsvarar 6 % av männen. Av länets kvinnor har 7 798 utrikes bakgrund, vilket motsvarar 6 %. Av länets totala befolkning har 6 % utrikes bakgrund.

Alla länets kommuner har avtal med Integrationsverket om mottagande av flyktingar och invandrare – totalt cirka 500 personer per år. I tre kommuner finns förläggningar för asylsökande med sammanlagt cirka 1 000 platser. För år

2002 fick cirka 20 % av dem som sökte asyl stanna, de flesta av humanitära skäl. En kommun har 22 platser för mottagande av ensamkommande minderåriga flyktingbarn.

I Västernorrland gjordes år 2003 688 polisanmälningar om kvinnomisshandel (motsvarande siffra för riket 2002; 21 504 fall).

Problemet med det hedersrelaterade våldet ska ses som en del av de frågor som rör våld mot kvinnor och de åtgärder som behövs för att utveckla jämställdhetsarbetet. Kartläggning och analys av behov av stöd och skyddat boende för flickor och kvinnor som riskerar utsättas för hedersrelaterat våld är tänkt att ingå i det fortsatta kvinnofridsarbetet i länet.

KARTLÄGGNINGEN

Metod

De metoder som använts är enkäter med i huvudsak öppna frågor till skolhälsovården, intervjuer, både personliga och telefonintervjuer med socialtjänsten med flera samt rundabordssamtal med representanter för kvinnojourerna i länet.

Enkät, med i huvudsak samma frågeställningar, har använts till skolhälsovården i övriga län.

I inledningsskedet deltog en representant från länet (den som har uppdraget) i en informativ seminariedag anordnad av Länsstyrelsen i Stockholms län.

Även aktuella rapporter och artiklar har studerats (se litteraturförteckning).

För att samla in kunskap om hur det hedersrelaterade våldet ser ut i länet har en enkätundersökning genomförts till 39 högstadie- och 13 gymnasieskolor. 116 enkäter skickades till samtliga skolsköterskor och kuratorer efter att formuläret diskuterats och anpassats till lokala behov i samverkan med två kuratorer på gymnasieskolor.

Personer från följande myndigheter/organisationer har intervjuats:

- Socialtjänsten
- Migrationsverket
- Polismyndigheten
- Flyktinghälsan
- Kriminalvården
- Mithögskolan
- Landstinget Västernorrland
- Manligt nätverk
- Brottsofferjourer
- Kommunens tolkservice
- Frivilligorganisationer

Kartläggningen har genomförts av halvtidsanställd utredare under tiden november 2003 till och med februari 2004.

För att skydda identiteten för de enskilda fallen redovisas resultatet endast på länsnivå.

Deltagande

Resultat av enkäten med öppna frågor har besvarats av 22 skolsköterskor och 20 skolkuratorer från 20 högstadieskolor och 7 gymnasieskolor. Det blir en svarsfrekvens på 48 %.

Endast ett fåtal har stött på problematiken i sin verksamhet och har därför haft svårt att besvara frågorna. Frågorna handlar i huvudsak om de problem som är förenat med den kontakt som varit med flickor som utsatts för hot eller våld kopplat till hedersbegreppet. Trots detta har de flesta som svarat gett synpunkter och goda råd på många av de ställda frågorna.

De öppna frågorna redovisas i sammandrag då många haft likartade synpunkter.

Bortfall

Vid telefonsamtal med några skolsköterskor och skolkuratorer som inte besvarat enkäten uppges att man inte hade någon erfarenhet av problematiken och därför inte ansåg sig kunna svara på frågorna. Detta bekräftar antagandet att när erfarenheter saknades fanns inte motivation att svara på enkäten.

Antal utsatta och behov av åtgärder

Svaren visar att nio flickor, sex under och tre över 18 år har under 2003 varit utsatta för våld eller hot om våld som kan ha relaterats till hedersbegreppet.

Skolhälsovården har i huvudsak fått kännedom om flickornas situation genom att de själva sökt hjälp. I några fall har lärare initierat kontakten med skolhälsovården.

Under 2003 har fem kontakter med utsatta flickor föranlett anmälan till socialtjänsten. I ett av fallen fanns behov av akut skyddat boende.

Fyra flickor/kvinnor har, förutom kontakten med skolhälsovården, haft pågående kontakter med socialtjänsten.

I den akuta hot- och våldsituationen har skolhälsovården samarbetat med socialtjänst och polis. En bedömning görs av den akuta situationen, flera inledande samtal kan förekomma och i ett fall har skyddat boende varit aktuellt.

Förebyggande och långsiktigt behandlingsarbete

När det gäller ett mer långsiktigt behandlingsarbete förekommer samtalskontakter, löpande stödkontakter för att klara skolarbetet, värna om tryggheten för flickorna samt samverkan med socialtjänsten. I behandlingsarbetet stöds

individens egna reflektioner om behov av ett eget liv i relation till behovet av att tillhöra en familj.

Förebyggande arbete förekommer i undervisningen när värderingsfrågor tas upp; till exempel jämställdhet, demokrati, etik, moral, makt, rasism och diskussioner i tjej- respektive killgrupper. Undervisningen pekar på vilka rättigheter och skyldigheter barn och föräldrar har, och ger råd om vilken hjälp som finns att tillgå i akuta situationer.

Skolhälsovården ger stöd till lärare om hur frågan kan tas upp i olika teman och ämnen samt i planeringsarbetet. Skolhälsovården arbetar med föräldrarna/familjerna i samverkan med socialtjänsten och Barn- och ungdomspsykiatri. Därtill kommer de sedvanliga generella kontakterna med föräldrarna med information, råd och stöd.

Det mer långsiktiga behandlingsarbetet sker via samtal hur den svenska skolan och undervisning fungerar och är uppbyggd på den värdegrund undervisningen vilar.

I det förebyggande arbetet informeras om att kurator kan ge stöd. Erfarenheter säger att föräldrarna stödjer kuratorskontakter. I arbetet ingår också återkommande utvecklingssamtal. Någon har svarat att det är en brist på förebyggande insatser då det säkert finns behov.

Möjligheter och styrkor

De möjligheter/styrkor som finns för skolhälsovårdens arbete med flickorna beskrivs som lyhördhet för utsatta flickor och ha mod att fråga om någon är utsatt och det goda samarbetet med socialtjänsten. Vikten av en jämn könsfördelning inom skolan och att det i lärarlaget och bland kuratorerna finns flera med lång erfarenhet, framhålls särskilt. Det är bra om man kan stärka flickorna i grupp. Överlag anser elevvårdspersonalen att man är bra på att göra bedömningar, koppla in rätt personer och hänvisa vidare vid behov.

I mindre samhällen finns god personkännedom som underlättar arbetet och ger korta och raka kommunikationsvägar. Inom skolhälsovården finns upparbetade rutiner när man stöter på problem med sk hedersrelaterat våld. Flera påpekar styrkan i att ha bra samarbete med närpolis samt socialtjänstens individ- och familjeomsorg.

När det gäller möjligheter/styrkor i förhållande till föräldrar/familjer finns en större tveksamhet. Det finns få möjligheter men det påpekas att familjen ofta är positiv till kuratorn och den psykiatriska vården.

Utbildningsbehov och kompetensutveckling

Beträffande behovet av stöd och fler resurser, exempelvis utbildning och kompetensutveckling för att tidigt kunna upptäcka flickornas utsatthet är samstämmigheten entydig. Alla som svarat anser sig behöva mer kunskap, framförallt när det gäller det som kallas kulturkunskap. Kunskap och kontinuerlig

fortbildning på området är nödvändigt för att på bästa sätt förebygga, bemöta och avhjälpa problemet när det uppstår. Flera framför långvarig brist på kompetensutveckling inom området.

Handlingsplaner för det förebyggande arbetet efterlyses. Gärna presentation av goda exempel som kan inspirera.

Behov av skyddat boende och samverkan

På frågan om flickornas behov av stöd är mer omfattande än vad som kan erbjudas, besvaras med att skyddat boende måste kunna erbjudas. Någon tror att behovet kommer att växa de närmaste åren. Kommuner och landsting behöver satsa på mer kunskap och resurser. Frågorna måste skötas professionellt av erfarna personer med kulturkunskap.

I enkätsvaren anses att det kvalificerade arbetet med familjerna kan barn- och ungdomskliniken bidra med.

Det påpekas särskilt att det är nödvändigt att anställda med utländsk bakgrund deltar i arbetet. Det är viktigt att en grupp inom socialtjänsten eller psykiatrin ges möjligheter att upprätthålla hög kompetens inom området. Att inneha kulturkompetens är ytterst viktigt för det långsiktiga arbetet med berörda flickor och deras familjer.

En god integration, där vuxna har arbete och på olika sätt deltar i samhällslivet är det bästa förebyggande skyddet. För att arbeta förebyggande behövs mera samarbete mellan olika samhällsorgan och frivilligorganisationer.

Ett gott samarbete sker med barn- och ungdomspsykiatriska kliniken, socialtjänsten, migrationsverket, polisen och förvaltningen för arbetsmarknad, vuxenutbildning och integration.

Betydelsen av samarbete för flickorna och deras familjer poängteras i svaren. ”Det är ett absolut måste” som någon uttrycker det. Särskilt betonas de frivilliga organisationernas betydelse.

Att samarbeta långsiktigt och förebyggande är av största betydelse för att nå bra lösningar. Synpunkter på att om man valt att bo i Sverige får man ta seden dit man kommer framförs också.

Beträffande dolt behov är de flesta svarande säkra eller ganska säkra på att det förekommer, däremot är man osäker på omfattningen.

I enkätsvaren framkommer att det finns behov av skyddat boende för flickor som riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld. Ett förslag är att detta kan ske via kommunsamverkan. Ett annat är fortsatt samarbete med kvinnojourerna, förutsatt att det går att säkerställa deras verksamhet i framtiden. Det är också viktigt att arbeta med hela familjen för att hitta acceptabla lösningar.

Intervjuredovisningar

Socialtjänsten

Vid samtal med representanter för socialtjänsten ges en samlad bild av flickors risk om hot och våld i länets kommuner ur individ- och familjeomsorgens perspektiv. Den visar att det förekommit enstaka fall i två av de större kommunerna och i övriga har man inte stött på problemet. Detta bekräftas i resultatet av enkätundersökningen till skolhälsovården.

Socialtjänstens representanter betonar att frågan bör ses i ett helhetsperspektiv med åtgärder för våld mot kvinnor i fokus.

Det förekommer samarbete mellan offentliga förvaltningar och frivilligorganisationer utifrån policy och handlingsprogram. Problemet är att få dessa grupper att vara tillräckligt uthålliga i en tid av nedskärningar och stress i arbetslivet.

När det gäller att anmäla fall till socialtjänsten är det grannlaga och viktigt, att de som utreder har god kunskap inom området. Det är svårt att i enskilda kommuner ha den kompetensen då problemen är så sällsynta. Det är önskvärt med en "länsgrupp" med hög kompetens och aktuell kunskap som man från kommunernas sida kan vända sig till vid behov.

Det blir allt kärvare för kommuner att ta emot flickor som är i behov skyddat boende. Det är inte nödvändigt att ha särskilda bostäder för skyddat boende i någon av kommunerna i länet. Däremot efterlyser man möjligheter till skyddat boende när behov uppstår. Några av de intervjuade önskar att det skulle finnas en "särskild pott" på länsstyrelsen för ändamålet. Man efterlyser också samverkan över länsgränserna då det kan finnas behov av att flytta längre bort från familjen.

När det gäller samverkan över kommungränserna inom länet upplevs den som positiv. Det är inte brist på bostäder som är problemet utan brist på pengar och kompetens.

Det finns samverkansgrupper mellan offentlig förvaltning och frivilligorganisationer inom kommunerna som i varierande utsträckning bedriver utvecklingsprojekt kring våld mot kvinnor. Flera representanter som tillfrågats uttrycker svårigheter att hålla frågan aktuell och verkligen komma till rätta med problematiken. Flera känner sig till och med motarbetade. Grupper i kommunerna för samordning och utveckling har svårt för att få frågan högt på agendan.

Avsaknaden av manliga företrädare i arbetet är påtaglig. Flera tror sig veta att om flera män skulle finnas med i arbetet, skulle det vara lättare att till exempel komma till tals med familjer från andra kulturer.

Kvinnojourerna verkar vara de som står för kompetens och kontinuitet i arbetet och både ansvariga i kommunerna och landstinget samt hjälpsökande har stor tillit till organisationen.

Inom socialtjänsten uppges bland annat att det saknas uppföljnings- och kvalitetssäkringsinsatser.

I samtalen efterlyser man utbildningsinsatser som samordnas på till exempel länsnivå. Det är svårt att få utbildningsbudgeten att räcka för allt som det finns behov av. Samtliga talar om brist på vad man kallar ”kulturkompetens”.

Länsövergripande utbildningsinsatser skulle också kunna ge mervärde då det ger grund för samverkan över organisationsgränser.

De problem som uppstår för asylsökande och flyktingar anses mestadels hänga ihop med hur integrationen i det svenska samhället fungerar. En bra integration minskar utanförskap.

Alla blir offer när ett familjeöverhuvud ensam bestämmer. Därför är kommunikationen med familjeöverhuvudet så viktig. Ofta glöms männen bort i diskussionen. I samtal med familjen bör en stegvis frigörelse diskuteras, inte alls olik den diskussion man har med svenska tonåringar och deras föräldrar. Det varnas också för stor försiktighet vid placeringar. Det är alltför lätt att uppmuntra och påskynda frigörelseprocessen och att omplacera minderåriga, som senare kan få förödande konsekvenser för flickorna och deras familjer. I dessa fall behövs stor kulturkompetens hos handläggarna.

Migrationsverket

Inom migrationsverkets verksamhet har ett par ärenden varit aktuella. Socialtjänsten har varit inkopplad och migrationsverket kan erbjuda skyddat boende under asyltiden.

Vid fem till sex tillfällen under 2003 har kvinnomisshandel förekommit bland de asylsökande, där både socialtjänsten och kvinnojouren varit inkopplade. Migrationsverket har ordnat så att männen i dessa fall flyttat till annat boende.

Det finns ett utbildningsbehov kring hedersbegreppet inom verket. Från verkets sida kan man se ett mervärde i att utbilda sig tillsammans med andra intressenter.

Polismyndigheten

Polismyndigheten i Västernorrland är sedan 1999 samordnare av en länsgrupp som arbetar med förebyggande av våld mot kvinnor.

Gruppen träffas två gånger årligen för erfarenhetsutbyte och viss samordning. Förutom polisen består gruppen av representanter för kommunförbundet, landstinget, länsstyrelsen, kriminalvården, åklagarmyndigheten och tingsrätten. Gruppen kom till på grund av att Rikskriminalen ålade varje polisdistrikt att starta och leda ett samarbete kring våld mot kvinnor under en treårsperiod. Projektet innehöll utbildnings- och samordningsinsatser och avrapporterades till Rikskriminalen 2002. Därefter har polisen, på eget initiativ

och att deltagarna bett om det, fortsatt att sammankalla gruppen två gånger per år.

Trots att *"kvinnofrid"* är ett prioriterat område tycker man att rikspolisstyrelsen har varit allt för "tyst" sedan man initierade projektet 1999.

Närpolisen är indelad i tio områden i länet. På varje område finns en särskild kontaktperson med uppdrag att ta hand om ärenden som rör hot och våld mot kvinnor och barn. Dessa har fått grundläggande utbildning om kvinnovåld. De träffas regelbundet för fortbildning och uppföljning av de handlingsprogram som de har att arbeta utifrån.

De utredningar som hänförs till hedersrelaterat våld kodas på ett speciellt sätt inom polismyndigheten. Det är ytterst få anmälda fall som hittills har kunnat knytas till hedersbegreppet.

Flyktinghälsan

Ansvarig sjuksköterska för flyktingmottagningen har aldrig, under de sju år hon arbetat, träffat på hedersrelaterat våld. Hon tror möjligtvis att problemet blir större när familjerna kommunplaceras. *Se sid 17, Migrationsverket.*

Kriminalvården

Kriminalvården deltar, som tidigare nämnts, i den länsgrupp som träffas regelbundet för erfarenhetsutbyte. Dessutom pågår utbildningsinsatser kring våld mot kvinnor för intagna på en av fångvårdsanstalterna i länet.

Mitthögskolan

Vid Mitthögskolan annonseras nästa läsår en kurs omfattande 5 poäng *"Våld i nära relation"*. Dessutom görs ansträngningar för att få anslag för forskning kring *"Våld i nära relationer"*. Det visar sig dock svårt att få gehör för ny forskning inom området. Samma sak gäller tankar kring forskning om "unga kvinnor, våld och ohälsa".

En professur är knuten till både Mitthögskolan och Landstingets rättspsykiatriska klinik, vilken bedriver forskning i ämnet *"Män som våldsverkare"*.

Landstinget Västernorrland

Landstinget Västernorrland antog 1999 en policy med tydliga mål och ett handlingsprogram för vägledning om handlingsalternativ när man kommer i kontakt med kvinnor som utsatts för våld.

De tre hälso- och sjukvårdsförvaltningarna fick i uppdrag att genomföra utbildning och utvecklingsarbete för att förbättra vård, omhändertagande och bemötande av flickor och kvinnor som utsatts för våld. Förvaltningschefen har ansvar för att det finns en resursgrupp. Det ska också finnas kontaktpersoner

på basenheter/vårdenheter och berörd personal ska ha den kompetens och utbildning som behövs.

Utbildningsinsatser har genomförts enligt policy och handlingsprogrammet. Man har också utvecklat lokala handlingsprogram och vårdprogram.

Ansvariga i de tre förvaltningarna berättar om stora svårigheter att komma vidare. På alla tre förvaltningarna "vilar" resursgrupperna. Det senaste året har arbetet gått trögt och uppföljning och utvärdering av insatserna saknas.

Barn- och ungdomspsykiatri

Barn- och ungdomspsykiatriska kliniken har tillsammans med socialtjänsten med framgång behandlat en familj under 2003 där det handlade om hedersrelaterat våld. I övrigt har man liten erfarenhet av problematiken

Manligt nätverk

Vid samtal med en representant för mansjouren och pappautbildning framkommer att man saknar kontakt med män och pojkar från invandrargrupper. Det finns ett manligt nätverk sedan 1993 som stöds ekonomiskt av kommunerna. Inom nätverket vill man utveckla frågor kring bra manliga förebilder då detta kan bidra till att förhindra att brott begås av unga pojkar.

I pappautbildningarna träffar man föräldrarna i ett sent skede i graviditeten. Det är viktigt att papparollen klargörs tidigare än under de sista två månaderna. Man möter ungefär 90 % av alla pappor. Även här är det svårt att nå "invandrapapporna".

Det är alltså önskvärt att pappautbildningen kommer tidigare under graviditeten och att man får kontakt med blivande föräldrar inom invandrargruppen.

Brottsofferjourer

Vid samtal med representanter för brottsofferjourerna i länet uppges att man inte har erfarenheter av eller stött på hedersrelaterat våld i sitt arbete. De hänvisar till att kvinnojourerna tar hand om problemet med våld mot kvinnor och de anser att frågan sköts på det sättet på ett föredömligt sätt.

Tolk

Vid samtal med en tolk med 12 års erfarenhet av tolkarbete hos polisen, inom socialtjänsten och i tingsrätten framkommer att det existerat ett fåtal dödshot och misshandelsfall. Däremot är okunskapen stor kring kulturella och religionsfrågor. Det finns behov av bra förebilder både bland pojkar och bland flickor. Det finns flera med invandrarbakgrund som har goda kunskaper om det svenska samhället som bör utnyttjas på ett bättre sätt. "Män lyssnar på män" och ordvalen är viktiga.

Frivilligorganisationer

Flera av frivilligorganisationerna har inte mött problemet med hedersrelaterat våld. För några är det enstaka fall under en femårsperiod. Däremot förekommer det kontakter med kvinnor, både svenska och invandrade kvinnor, som utsatts för misshandel och sexualiserat våld. Flera har behov av skyddat boende och skyddad identitet.

I ett invandrartätt bostadsområde i en av de större kommunerna i länet pågår ett systematiskt och långsiktigt integrationsarbete sedan mitten av 80-talet. Det hedersrelaterade våldet anses vara sällsynt. Ledningen för arbetet har stött på åtta familjer under de senaste sex åren, en familj 2003. Det finns en samverkansgrupp (lokal Brågrupp) som består av polis, skolans rektor, fritidsgårdsföreståndare, fältassistent och representanter för fastighetsägarna i området. Gruppens mål är ”Tryggt och säkert boende”. Polisen sammankallar till möte en gång i månaden och ingen av deltagarna är utbytbara för att snabba beslut ska kunna fattas och beslutsvägarna ska vara korta. Man får snabbt kunskap om hot och våld och kan omedelbart sätta in åtgärder. Samarbetet är gott med kvinnojouren och internationella föreningar.

Utbildningsinsatser för att öka kunskapen om integration och förebyggande arbete efterlyses. Behovet av att utveckla möjligheter att ta tillvara invandrarnas kunskap och erfarenheter är stort.

Den förening för arabiska och svenska kvinnor som funnits under mer än 15 år betyder mycket för bostadsområdets utveckling.

Vid samtal med representant för Internationella föreningen uppges att man inte inom föreningen tagit upp frågan om hedersrelaterat våld till diskussion.

Övrigt som gjorts som del av kartläggningsarbetet

- Tagit del av övriga läns kartläggning.
- Deltagit i möten och gjort studiebesök.
- Deltagit i nätverksmöte anordnat för flyktingsamordnare (finns i alla sju kommunerna) av Kommunförbundet Västernorrland.
- Inbjudit representanter för kvinno- och tjejjourerna tillsammans med ungdomsmottagningarna till rundabordsamtal. Två av kvinnojourerna men ingen ungdomsmottagning hörsammade inbjudan. Från ungdomsmottagningarnas sida är tre veckors framförhållning för kort tid för att kunna delta. Det har anförts som skäl till varför man inte kunde delta. Trots detta är ungdomsmottagningarna intresserade av frågan och deltar gärna i utbildningssatser som erbjuds.

Övergripande samlad resultatbedömning

Resultatet av kartläggningen visar att våld kopplat till hedersbegreppet inte är särskilt vanligt i länet. Det anses viktigt att problematiken ingår i ett helhetsperspektiv när det gäller våld mot kvinnor. Man anser också att det är viktigt att mobilisera alla krafter, inte minst männen, för det förebyggande arbetet. Alla är överens om att det finns ett mörkertal som är svårt att uppskatta.

Många känner osäkerhet och upplever behov av mera kunskap för att kunna stödja flickor/kvinnor som utsatts eller riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld.

Resultatet av kartläggningsarbetet ska ses som en kunskapsöversikt och vara ett steg i det fortsatta utvecklingsarbetet samt ingå i det kvinnofridsprojekt som är under uppbyggnad hos länsstyrelsen.

ORGANISATION OCH AKTIVITETER

Hur har styrningen av arbetet gått till?

Avdelningschefen för Vårdsavdelningen, ansvarig tjänsteman för jämställdhet och integration samt koordinatören för Equalprojektet, alla vid länsstyrelsen, har både varit styrgrupp och diskussionspartner i kartläggningsarbetet.

Samtliga medarbetare på Vårdsavdelningen har fortlöpande informerats om kartläggningen och kommit med värdefulla synpunkter.

Hur har kartläggningsarbetet verkställts?

En utredare har varit anställd på halvtid under fyra månader (november 2003 till och med februari 2004). Kartläggningsarbetet har underlättats av utredarens kännedom om länets struktur, långvarig erfarenhet av arbete inom Landstinget Västernorrlands ledningsstab och det personliga kontaktnätet.

Vilka kontaktnät har erhållits i samband med kartläggningen?

På nationellt plan har kontakt etablerats med både Stockholms länsstyrelse och Länsstyrelsen i Västra Götaland. Dessutom har viss kontakt tagits med grannlänen.

Samverkan med storstadslänen

Utredaren har deltagit i seminarium vid länsstyrelserna i Stockholm och Västra Götaland. Dessutom har de rapporter och övrigt material som utredaren tagit del av varit till god hjälp i kartläggningsarbetet.

Övriga aktiviteter som utvecklats under arbetet

Vid ett seminarium som anordnades den 20 februari 2004 i Härnösand, med ett 70-tal deltagare från olika organisationer och verksamheter i länet, skapades ett nätverk för kunskaps- och erfarenhetsutbyte. Seminariet innehöll tre block; information om det kartläggningsarbete som genomförts på uppdrag av regeringen, ett kunskapsblock där hedersbegreppet behandlades med möjligheter till reflektion och erfarenhetsutbyte. Dagen avslutades med en diskussion i mindre grupper om fortsatt förebyggande arbete och behandling av kvinnor och barn som utsatts för våld.

Deltagarna i seminariet gav många goda råd och tips om både kompletteringar av kartläggningen och verksamhet som kan utvecklas.

Den länsgrupp som finns för att förebygga våld mot kvinnor och barn och som leds av Polismyndigheten i Västernorrland planerar som en uppföljning av seminariet den 20 februari ytterligare ett seminarium den 6 oktober 2004.

Målgruppen är densamma och länsstyrelsen, landstinget och kommunförbundet står tillsammans med polismyndigheten som arrangör.

Seminariet kommer att handla om *Kvinnofrid – Kvinnovåld* och som föreläsare kommer Kickis Åhre Älgamo från Rikskriminalen att delta. Det finns även önskemål om att få en redogörelse över resultatet av hela det nationella kartläggningsarbetet.

FÖRSLAG TILL FORTSATT REGIONAL OCH LOKALT ARBETE

- Kartläggningen ska ingå som en viktig del av den process som startats i och med kartläggningen och ingå i planeringen av ett intensifierat arbete i länet med att förebygga våld mot kvinnor.
- En utbildningsplan som sträcker sig över minst tre år ska utarbetas för att tillgodose de behov som kommit fram i kartläggningen. De två seminarier som genomförts och det som planeras hösten 2004 ska ingå som en del i denna plan.
- Skapande av en regional grupp med särskild kompetens kring våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld som är ett önskemål från verksamheter på lokal nivå bör tillgodoses.
- Den process som startats i och med kartläggningsarbetet bör fullföljas genom att det blir en del av det kvinnofridsprojekt som planeras komma igång under året och som kommer att ledas av en projektledare.
- I enlighet med det förslag som framkom under seminariet den 20 februari 2004 för att bredda kunskapen om hedersrelaterat våld föreslås att gruppintervjuer genomförs med flickor, pojkar, kvinnor och män.
- Det dolda våldet bör ägnas större uppmärksamhet genom fördjupade studier.

EKONOMI

Redovisning över hur erhållna statsbidrag använts

Av de 300 000 kr som beviljats för kartläggningsarbete och åtgärder har hittills använts 126 000 kr för lön, sociala avgifter, resor och traktamenten för kartläggningsarbetet. I kostnaderna ingår även föreläsningensarvoden, resor och traktamenten för seminariet den 20 februari 2004.

Resursbehov för 2004

Kvarvarande medel; 174 000 kr har reserverats för återstående seminariekostnader (20 februari 2004), genomförandet av seminariet i höst, övrig fortbildning och genomförande av gruppintervjuer enligt förslag till åtgärder.

För anställning av projektledare på halvtid för integrering och förankringsarbete behövs ytterligare 200 000 kr.

Resursbehov för 2005 och 2006

För tillsättande av resursgrupp, genomförandet av utbildningsinsatser, fortbildning samt seminarieverksamhet är behovet 700 000 kr per år i vilket ingår en halvtids projektledare för att hålla samman processen och verkställa genomförandet enligt åtgärdsförslaget.

LITTERATURFÖRTECKNING

Regeringen, Justitiedepartementet; Beslut 2003-06-18
Socialstyrelsen; Meddelandeblad nr 6/02, April 2002
Utsatta flickor i patriarkala familjer; seminarium i Stockholm 2003
Rapport 2002:40; Länsstyrelsen i Västra Götaland, "Ett eget liv?"
Rapport 2002:13; Länsstyrelsen i Stockholm, "Rätten till sitt eget liv"
Att arbeta med patriarkala familjer, en verksamhetsöversikt;
Kommunförbundet Stockholms län
Hann Dostan; Mångfald eller icke mångfald det är frågan; Förslag till program
för integrationsarbete
Unni Wikan; En fråga om heder, 2004